

Vergeeten grondlegger

AUTEUR Jan Lambooy

In de rubriek Klassiekers gaat AGORA in op boeken die niet vers van de pers komen, maar nog steeds uiterst relevant zijn. Deze keer 'Megalopolis: The Urbanized Northeastern Seaboard of the United States' (1961) van Jean Gottmann.

Jean Gottmann (1915-1994) was niet alleen geograaf, maar ook een echte wereldburger. Hij werd in de Oekraïne geboren, verhuisde naar Frankrijk en later naar de Verenigde Staten. Hoewel hij een belangrijke voorloper was van thans veel geciteerde moderne geografen en mede de grondlegger van veel moderne gedachten, wordt hij nu vrijwel niet meer gelezen. Dat is jammer, want Gottmann heeft, samen met tijdgenote Jane Jacobs, veel invloed gehad op de stedelijke en economische geografie. Beiden benadrukten de kracht van steden als gedifferentieerde economische, sociale en ruimtelijke structuren. Reden genoeg om eens bij zijn belangrijkste boek 'Megalopolis' uit 1961 stil te staan.

Hij ging in op de relatie tussen de aard van verstedelijking en transformatie van de economische structuur. Ook gaf hij aan hoe de kenniseconomie en creatieve sector zich ontplooiden. Hij benadrukte de betekenis van de leefbaarheid van steden voor de economische ontwikkeling, en de daaraan verbonden toenemende betekenis van vrouwen. Allemaal thema's die in hedendaagse debatten over de betekenis van de stad vaak terugkomen, zonder dat men beseft hoeveel gedachten aan Gottmann zijn toe te schrijven.

Megalopolis gaat geografisch gezien over de polycentrische band van steden tussen Washington-Baltimore, via Pennsylvania en New York, naar Boston. Gottmann nam waar dat na de Tweede Wereldoorlog in dit gebied de steden demografisch en economisch bleven doorgroeien, ondanks allerlei spreidingsprocessen. Dit verklaarde hij door de transformatie naar een moderne economie die is gebaseerd op de voortdurende vernieuwing van technologische kennis, met positief gevolg voor de arbeidsproductiviteit. Dit ging gepaard met steeds complexere productieketens, ingewikkelder apparatuur en grotere marktgebieden. Hierdoor ontstond een stijgende behoefte aan kennis en coördinatie, waarvoor steeds meer telecommunicatie en verkeersnetwerken, maar ook beter opgeleide ondernemers en arbeid nodig werden. Door de snel stijgende inkomens kregen ook consumenten steeds hogere wensen. Eén en ander leidde ertoe dat niet alleen de goederenproductie, maar ook activiteiten in de dienstensectoren werden gestimuleerd.

Gottmann voegde 'quartaire' activiteiten toe aan het werk van econoom-statisticus Clark die slechts drie economische sectoren (primair, secundair, tertiair) onderscheidde. De driedeling was niet meer toereikend, omdat we ons al in een nieuwe fase van economi-

sche transformatie bevonden. Zijn, nauw met kenniseconomie verbonden, begrip 'quaternary activities' stond bij hem als analytisch richtsnoer centraal voor de analyse van de moderne stad. Deze activiteiten worden uitgevoerd door personen met creatieve beroepen en kenniswerkers en komen in alle soorten bedrijven en overheidsorganisaties voor en zijn aldus niet echt een aparte sector. In Nederland is zijn nieuwe begrip verkeerd gebruikt, alsof het alleen beroepen in de publieke sector betrof, iets wat hij uitdrukkelijk niet bedoelde. De oorzaak daarvan lag voor een belangrijk deel bij minister Albeda van Sociale Zaken (kabinet Van Agt). Hij was een invloedrijk sociaaleconoom en hoogleraar aan de Erasmus Universiteit Rotterdam, waardoor zijn misverstand snel werd overgenomen, onder meer door departementen en planbureaus. Helaas heeft dit in ons land het zicht verminderd op de dynamiek van de kenniseconomie en creatieve sector, terwijl in die tijd in de Verenigde Staten al diepgravende discussies over de betekenis van kennis voor de economie werden gevoerd. Volgens Gottmann is de transformatie van de economische structuur naar een kenniseconomie met 'quartaire activiteiten' de drijvende kracht achter verstedelijking, verandering van leefstijlen en de aard van arbeid, opleidingen, vraag naar andere soorten bedrijfsruimten en locaties, en andere woonbehoeften.

In Nederland is zijn nieuwe begrip verkeerd gebruikt

Gottmann gaf met zijn gedachten over de kenniseconomie, zonder dat veel geografen dat beseffen, een grondslag voor veel modern onderzoek. Alle door hem genoemde krachten zijn nog steeds werkzaam en de gedachten over de creatieve sector van Gottmann en Jacobs staan weer centraal in het oog. Helaas vaak zonder de oorsprong te noemen. Dit boek heeft altijd een diepe indruk op mij gemaakt. Toegegeven, het is een dik boek en al eerder dan twee decennia geleden geschreven, maar het treft mij dat geografen zo weinig verwijzen naar dit meesterlijke boek.

Jan Lambooy is emeritus hoogleraar economische geografie en verbonden aan de Faculteit Geowetenschappen van de Universiteit Utrecht.